

Sikorski, Jerzy

Jubileusz Profesora Mariana Biskupa

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 3-7

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JUBILEUSZ PROFESORA MARIANA BISKUPA

Bibliografia publikacji profesora Mariana Biskupa za lata 1949—1981 obejmuje 439 pozycji¹. Ten zgoła bezprzykładny rezultat wywołuje konstatację, iż w ciągu owych 32 lat ukazywało się co roku średnio 14 publikacji podpisanych nazwiskiem Mariana Biskupa. Ponieważ zaś Profesor znany jest równocześnie ze swej ogromnej aktywności na polu naukowo-organizacyjnym, chciałyby się zapytać: jak to jest możliwe? Pytanie to zadano mu niedawno. Odpowiedział krótko: „Główną treścią mojego życia jest codzienna praca naukowa —”².

Ta „codzienna praca”, skrupulatny podział dnia — znany bliższym i dalszym współpracownikom — zapewne wiele tłumacza. Lecz trzeba by powiedzieć więcej: jest to niewątpliwie tego rodzaju pracowitość, która bierze się z pasji, a której towarzyszą zarazem niezbędniejsze predyspozycje. Odkrył je u swego ucznia profesor Karol Górski, który zwykł później wspominać: „zaraz po wojnie pojawiły się na Uniwersytecie same talenty; jest to być może prawdziwość, zrodzona z nadzwyczajnych okoliczności —”³.

Marian Biskup był trzecim magistrantem oraz drugim — po Kazimierzu Ślaskim — doktorantem profesora Górskiego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W mistrzu swym znalazł rzecznika koncepcji, iż głównym zadaniem historyków toruńskich winno być badanie przeszłości ziem północnej Polski — w kontekście dziejów tych ziem w zlewisku Bałtyku. Mistrz wcielał swą ideę w życie nie tylko własnymi badaniami, ale i poprzez badania swych uczniów. Tą drogą więc poszedł Marian Biskup.

Rychło poszedł nią samodzielnie. Problematyka Związku Pruskiego i wojny trzynastoletniej, napoczęta przezeń w tamtych latach, zawiodła go ku rozprawie pt. *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku* (Warszawa 1959). Była to pierwsza w polskiej nauce historycznej synteza wydarzeń, które doprowadziły do przywrócenia jedności państwowej Polski z Pomorzem Wschodnim. Profesor Marian Małowist, który dał uprzednio pierwszą próbę analizy tego zagadnienia w aspekcie społeczno-gospodarczym i wyraził pogląd, że zrastanie się gospodarcze ziem pomorskich z Polską musiało w istotny sposób zaważyć na tendencjach zjednoczeniowych — witał z uznaniem rezultaty osiągnięte przez Mariana Biskupa: „Pogląd ten Biskup uzasadnia przy pomocy materiału źródłowego znacznie szerszego niż podany niegdyś przeze mnie — Autor wykorzystał obszerny materiał źródłowy pochodzący z archiwów w Gdańsku, Toruniu i Warszawie, dotarł również do archiwum Zakonu Krzyżackiego —”³. Do tego zaś przypomnieć warto cha-

1 H. Baranowski, *Bibliografia publikacji prof. Mariana Biskupa za lata 1949—1981*. Za udostępnienie przygotowanego do druku maszynopisu wyrażam Autorowi słowa należnego podziękowania.

2 Warmia i Mazury, 1981, nr 4, ss. 4—5 (wywiad T. Wróblewskiej).

3 M. Małowist, rec. w: *Przegląd Historyczny*, 1961, t. 52, ss. 372—374.

rakterystyczne stwierdzenie Marzeny Pollakówny: „Nowa publikacja Mariana Biskupa wynika ze stałej, konsekwentnej rozbudowy jego warsztatu naukowego zorganizowanego wokół problematyki Pomorza Gdańskiego i Wschodniego, czyli Prus —”⁴.

Kwestia przeobrażeń w państwie krzyżackim, prowadzących do zjednoczenia Pomorza Wschodniego z Polską, pozostawała nadal w kręgu zainteresowań badawczych Profesora, choć krąg ów już wtedy znacznie się poszerzył. Kulminację owych zainteresowań stanowiło imponujące w swych rozmiarach dzieło pt. *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454—1466* (Warszawa 1967). Wysiłek włożony w tę pracę spotkał się wówczas z kompetentną oceną profesora Stanisława Herbsta: „Otrzymaliśmy jedno z rzadkich, podstawowych dzieł, powstałe w wyjątkowym trudzie pięciu lat, przygotowywanych kilkunastu latami publikacji i prac edytorskich. Stąd pierwsza istotna cecha książki Biskupa: dojrzała pełność podstawy materiałowej, po raz pierwszy obejmującej materiał archiwalny obu stron walczących, przede wszystkim niedostępnego dotychczas dla polskich badaczy archiwum królewskiego, archiwum zakonnego w Wiedniu, a także materiały pruskie i polskie — Podstawa dzieła nie ogranicza się do źródeł pisanych, ale uwzględnia po raz pierwszy niepublikowany materiał kartograficzny — Bogactwo treści dzieła, któreśmy otrzymali, podmiotom, których dostarcza dla rozważań nad kapitalnymi zagadnieniami historii wojskowej (i nie tylko wojskowej) odpowiada bogactwo oprawy ikonograficznej i kartograficznej —”⁵.

Obydwie wymienione prace przyniosły więc wyczerpującą analizę i dokumentację przełomowego w dziejach Polski momentu, jakim był powrót do jej granic inkorporowanych ziem prusko-pomorskich. Problematyka ta oraz towarzyszące jej badania szczegółowe nad przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi Prus Krzyżackich okresu 1310—1525 (kwestie pańszczyzny, poddaństwa chłopów, rozwoju gospodarki czynszowej, handlu wiślanego a także zagadnienia kultury materialnej i umysłowej — a więc praktycznie całość procesu dziejowego tych ziem) znalazły następnie swe podsumowanie w odpowiednich rozdziałach syntezy podręcznikowej *Historia Pomorza* (t. 1, cz. 1, 1969; t. 2, cz. 1, 1976).

Równoległe z problematyką państwa krzyżackiego prowadził profesor Biskup badania związane z formowaniem się społeczeństwa Prus Królewskich, z ich ustrojem stanowym, ich rozwojem gospodarczym — od inkorporacji aż po schyłek XVI wieku. Na czoło kilku jego opracowań z tej dziedziny wysunęła się zdecydowanie publikacja *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*, przygotowana w ramach *Atlasu Historycznego Polski* (Instytut Historii PAN, Warszawa 1961); obejmuje ona mapy wraz z obszernym komentarzem w odniesieniu do trzech województw: chełmińskiego, malborskiego i pomorskiego. Publikacja dała pełny obraz społeczeństwa i gospodarki wiejskiej polskiego Pomorza doby Odrodzenia; wykonana w zasadzie przez jednego badacza (przy współpracy z Lucjanem Kocem) — „imponuje ogromem pracy włożonej w jej zrealizowanie” — jak o tym pisano w recenzjach. — „Waga i znaczenie ustaleń sprawiają — czytamy dalej — że dzieło to jest nieodzowną pozycją w bibliotece każdego badacza dziejów Polski —”⁶.

4 M. Pollakówna, rec. w: *Zapiski Historyczne*, 1961, t. 26, r. 4, ss. 150—154.

5 S. Herbst, rec. w: *Kwartalnik Historyczny*, 1969, R. 76, ss. 189—191.

6 P. Szafran, rec. w: *Zapiski Historyczne*, 1963, t. 28, ss. 245—249.

Do wspomnianego zakresu przedsięwzięć badawczych Profesora trzeba zaliczyć też monumentalną edycję źródłową *Acta stanów Prus Królewskich*. Stanowi ona kontynuację znanego wydawnictwa Franza Thunerta, ale oparto ją na innych, doskonalszych zasadach edytorskich i pełniejszej podstawie źródłowej⁷. Publikacja ta uchodzi za jedną z najpoważniejszych dla historii stanów w Europie środkowej; wyrazem tego było uhonorowanie profesora Biskupa członkostwami Międzynarodowej Komisji Zgromadzeń Stanowych oraz Królewskiej Komisji Wydawnictw Źródłowych w Sztokholmie.

Jest rzeczą zrozumiałą, iż ów znakomity znawca rozległej problematyki Prus Królewskich XV i XVI wieku poczuł się niejako w obowiązku, aby w pewnym momencie zająć się osobno życiem i dziełem Mikołaja Kopernika. Okolicznością, która go do tego skłoniła, były przygotowania do światowych obchodów Roku Kopernikowskiego (1973), w których nauka polska z natury rzeczy winna była w sposób aktywny zaznaczyć swoje własne kompetentne uczestnictwo. I tak na zlecenie PAN przedsięwziął profesor Biskup w latach 1968—1973 szeroko zakrojone kwerendy we właściwych archiwach krajowych i zagranicznych; przyniosły one w rezultacie okragłą liczbę 20 publikacji. Wśród nich na czołowym miejscu postawić należy *Regesta Copernicana* (1973, także wersja angielska), uznane nie bez słuszności za czołowe osiągnięcie polskiej kopernikanistyki ostatniego okresu. Zasługą profesora Biskupa jest nie tylko uporządkowanie i zweryfikowanie całej spuścizny źródłowej związanej z postacią wielkiego astronoma, ale też odnalezienie i opublikowanie szeregu nieznanych, a w tym też tendencyjnie przemilczanych przez nacjonalistyczny odłam nauki niemieckiej rękopisów Mikołaja Kopernika. Do tych ostatnich należą zwłaszcza bezcenne *Locationes mansorum desertorum* (Mikołaja Kopernika *lokacje tanów opuszczonych*, Olsztyn 1970), dające świadectwo polskości wsi warmińskiej w rejonie Olsztyna, a nawet polskości sług towarzyszących na co dzień Kopernikowi. Inny z rękopisów, znaleziony w zbiorach dawnego archiwum królewskiego, to *List kapitulu warmińskiej do króla Zygmunta I napisany własnoręcznie przez Mikołaja Kopernika w Olsztynie w 1520 roku* (publikacja w Olsztynie, 1970); w liście tym astronom — w obliczu agresji krzyżackiej na Warmię — daje wyraz postawie zgodnej z żywotnymi interesami państwa polskiego, którego czuł się wiernym i oddanym obywatelem. Te bezcenne odkrycia umożliwiły nowe oświetlenie działalności publicznej Kopernika; szczególną przy tym zasługą Profesora było upowszechnienie owych osiągnięć badawczych w odpowiednich publikacjach obcojęzycznych, a także bezpośrednio na forum Międzynarodowego Zjazdu Historyków Nauki i Astronomii w Toruniu w 1973 roku. Jego własny wkład badawczy w dziedzinie kopernikanistyki przyniósł mu następnie w pełni zasłużone członkostwo organizacji Academie Internationale d'Histoire des Sciences w Paryżu (1978).

Kolejny pion badań stanowiła problematyka historii militarnej i polityczno-dynastycznej Polski Jagiellonów od XV do początków XVI wieku. Obok kilku studiów dotyczących okresu Grunwaldu i polityki dynastycznej Jagiellonów (także w językach obcych) specjalne miejsce w dorobku Profesora zajmuje w tym względzie tom I *Historii dyplomacji polskiej*, którego był redaktorem i w którym opracował zarazem kilka szczegółowych rozdziałów dotyczących lat 1434—1466 i 1492—1505 (Warszawa, 1980).

⁷ Tomy 1—3 (od 1955 r.) wydał K. Górski przy współpracy M. Biskupa, t. 4 wydał M. Biskup przy współpracy K. Górskiego, t. 5 wydał M. Biskup, t. 6 wydali M. Biskup i Irena Janosz-Biskupowa.

Podobnie odrębny zakres tematyczny w dorobku Profesora wiąże się z historią miast Pomorza, Prus i Kujaw; jest to kilkanaście studiów nad rozwojem przestrzennym miast jak i nad większymi fragmentami ich dziejów. Zaliczymy tu również obszerniejsze syntezy dla okresu średniowiecza zawarte w pierwszym tomie *Historii Gdańska* (1978) i pierwszym tomie *Dziejów Inowrocławia* (1978). W ostatnim przypadku chodzi również o redakcję całości i autorstwo przedmowy; podkreślamy to specjalnie, ponieważ przedsięwzięciu temu towarzyszył szczególnie sentyment autora związany z możliwością przygotowania tej monografii dla jego rodzinnego miasta: „Jest ona dla mnie — czytamy w *Przedmowie* — w pewnej mierze spłaceniem długu wdzięczności za to wszystko, czego w młodości w murach jego doznałem i wyniosłem — na całe życie”.

Wspomniano tu oczywiście ledwie o niektórych, naszym zdaniem najistotniejszych przedsięwzięciach badawczych oraz publikacjach profesora Biskupa, co nie oznacza, iż nawet o tych najważniejszych powiedziano wszystko, co należałoby powiedzieć. Trzeba więc jeszcze dodać, iż w Pracowni Historii Pomorza Wschodniego, którą od 1958 roku kieruje Profesor (Pracownia jest komórką organizacyjną Zakładu Historii Pomorza w Instytucie Historii PAN), od tegoż to roku prowadzone są pod jego kierunkiem i redakcją prace nad słownikiem historyczno-geograficznym Polski Północnej w średniowieczu; przygotowano tam dotychczas i opublikowano *Słownik historyczno-geograficzny ziem chełmińskiej w średniowieczu* (1971), zaś na końcowym etapie znajdują się prace nad takimże słownikiem dla Pomorza Gdańskiego.

Wspomnieć przynajmniej wypadałoby o rozlicznych, stałych obowiązkach redakcyjnych Profesora, który już ćwierć wieku kieruje redakcją toruńskich „Zapisków Historycznych”, który był założycielem i redaktorem „Rocznika Elbląskiego”, redagował „Ziemię Kujawską” i „Rocznik Grudziądzki”, a przewodniczy radzie redakcyjnej „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” (wszystkie — organy Polskiego Towarzystwa Historycznego).

Wymienione przedsięwzięcia wchodzą już w zakres obfitej działalności naukowo-organizacyjnej profesora Biskupa. Jego niespożyta energia od wielu lat znajduje na tym polu szczególnie dla siebie ujęcie. Od 1965 roku pełni więc funkcję sekretarza generalnego Towarzystwa Naukowego w Toruniu i jako taki był też organizatorem obchodów stulecia tego Towarzystwa w 1975 roku; był długoletnim wiceprezesem Zarządu Głównego PTH (1960—1973) oraz jego prezesem (1973—1978); od 1967 roku zasiada w Komitecie Nauk Historycznych PAN; jest ekspertem w Komisji Podręcznikowej RFN i PRL oraz przewodniczącym stałej Komisji Historyków NRD i PRL, jest członkiem Zespołu Współdziałania PAN i Towarzystw Naukowych. Jest członkiem pięciu różnych specjalistycznych stowarzyszeń naukowych za granicą, a jego kontakty na polu organizacji nauki i badań naukowych obejmują niemal wszystkie państwa strefy bałtyckiej...

Cała ta nadzwyczajna aktywność profesora Biskupa pozwala mu przecież znaleźć jeszcze sporo miejsca na bezpośrednie związki z regionem Warmii i Mazur. W najszerszej mierze dotyczy to jego patronatu naukowego nad Stacją Naukową PTH w Olsztynie, który objął w spuściznie po niezapomnianym profesorze Stanisławie Herbście. Jest to patronat wysoko w Olsztynie doceniany, z tym bowiem wiąże się i program naukowy Stacji i jej obsada kadrowa, i szereg różnorodnych działań, które wydały już trwałe owoce. Od lat kilkunastu zasiada profesor Biskup w Radzie Naukowej Ośrodka Badań Nau-

kowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, zaś harmonijna współpraca obu wspomnianych instytucji, skojarzonych ze sobą wieloma różnymi działaniami, wspólną siedzibą i wspólnym periodykiem naukowym, jest też w nie-małej mierze osobistą zasługą Profesora. Gdy tylko potrzeba, znajduje on czas, by zjawić się na miejscu, wesprzeć swą życzliwą radą młodszych adeptów historii, a nawet zadbać skutecznie o poprawę ich warunków bytowych. Tu — pod wpływem profesora Biskupa — zrodziło się szereg inicjatyw badawczych, z których najbardziej długofalowa i najbardziej pracowita zdaje się mieć już swój niedaleki finał w postaci *Atlasu* oraz *Słownika historyczno-geograficznego średniowiecznej Warmii*.

Dzień Jubileuszu 60 lecia urodzin Profesora jest więc szczególną okazją, by złożyć mu na tych łamach w imieniu olsztyńskiego środowiska historycznego wyrazy serdecznej wdzięczności i życzyć dalszych osiągnięć naukowych.

Jerzy Sikorski